

Hydajet Hyseni

ADEM DEMAÇI DHE STRATEGJIA E PADHUNSHME POLITIKE

Në vend të hyrjes

Në trajtimin dhe vlerësimin e personaliteteve të rëndësishme historike, sidomos të atyre me biografi e krijimtari poliedrike, shumëkohore, shumëdimensionale, e shumëtrajtësore, zakonisht shfaqen, nga një anë, fenomeni i sforcimit dhe fryrjes së ndonjë segmenti, që është në përputhje me modën dhe me politikën e ditës, dhe nga ana tjetër, prirja e heshtjes dhe eklipsimit të anëve tjera që mund të duken si fort të pëlqyeshme në kohën e dhënë. Për pasojë ndodhë edhe thjeshtëzimi dhe ngushtimi i dioptrisë, varfërimi dhe rudimentimi i tablosë së plotë dhe reale historike.

Edhe kur kjo bëhet pa sherr e qëllim të keq dhe me njëfarë motivi "dashamirës", "rregullimi" e "përshtatjeje", rafinimi e ingjineringu, e vërteta historike dëmtohet seriozisht. U ndodh kjo, shpesh, liderëve tanë, sidomos, atyre me biografi të pasur e me vlera të shumta e të shumanshme dhe i ndodh, po për këto arsye, edhe heroit tonë të gjallë, Adem Demaçit.

Flitet e shkruhet shumë për Demaçin dhe burgjet etij, për vuajtjet dhe "hjekat" e tij, për Demaçin si simbol, metaforë, embleme, ikonë, etj... Dhe, vërtet, Demaçi është

edhe simbol, edhe metaforë edhe ikonë e emblemë, por, më përpara, ai është edhe shumëçka tjetër, madje edhe cilësorisht dhe substancialisht është shumëçka tjetër...

Edhe këtu e tri decenie me parë, mbase spontanisht dhe me eufori, por pa përjashtuar krejtësisht edhe ndonjë influencim inteligjent e me marifet, Adem Demaçi, cilësohej gjithandej si "simbol i lirisë", simbol i vuajtjes, simbol i qëndresës etj. Kryesisht dhe para së gjithash: "simbol..." Më kot reagonte, Baca, me anë të ndonjë shpotie sugjeruese e korrigjuese, duke theksuar se nuk ishte dhe nuk donte të trajtohej si simbol, si emblemë e si ikonë, sado e respektuar që të dukej kjo... "Unë jam gjallë dhe kam obligim të jem deri në frymë në fundit edhe aktivisht në shërbim të kombit dhe kauzës së tij të shenjtë...". Përmes duartrokitjesh evokacionesh dhe sidomos lavdesh e elozhesh që i bëheshin, kishte edhe qasje që dukeshin sikur i thoshin: "mirë, mirë Bacë, por, dimë çka bëjmë dhe nuk e bëjmë rastësisht. Mjaft keni bërë Ju... Pushoni tani se ka kush punon, vepron e lufton tash e tutje... Pushoni Ju tashti, se edhe është kohë tjetër e tjetër lojë luhet tani. Ju e bënit punën e luftën me grusht e burg e ilegalitet, ndërsa ne tani e bëjmë ndryshe, me fjalë, me dialog, me legalitet e muhabet, me marifet e internet...". Kishte madje edhe artikulime të këtij soj respekti në trajtën e angazhimit mëshirues e zemërgjerë për nevojën e "risocializimit" të ish të të burgosurve politikë dhe njëfarë nderimi rehatues të tyre, si kategori fatkeqe dhe e përvuajtur, për "gjynah"...

Kësaj radhe, unë do të doja të vë theksin te Demaçi, strateg i Lëvizjes çlirimtare, kombëtare e demokratike. Madje do të përqendrohem vetëm te një segment i veçantë i strategjisë së strategut të shumanshëm Demaçi: - te stra-

tegjia e padhunshme politike e çlirimtare, kombëtare e demokratike.

"Lëvizja... politike shqiptare zë fill në fund të viteve '90 nën udhëheqjen e Ibrahim Rugovës, e vendosur në rezistencë joviolente, duke mos reaguar me forcë kundër forcës...", konstaton njëri nga intelektualët tanë me zë, në trajtesën e tij pretencioze: "Pse dështoi strategjia e padhunshme", në Kosovë...".¹

Pra, Lëvizja... politike shqiptare, edhe si tërësi, zë fill në fund të viteve '90, e të mos flasim për lëvizjen e padhunshme politike...?!!! Del se para viteve nëntëdhjetë nuk paska pasur strategji të padhunshme politike jo se jo, por as kurrfarë lëvizje politike shqiptare...!!!

Nuk është për t'u habitur kur hasim edhe ndonjë autor të jashtëm, madje edhe nga ata të respektuarit e dashamirët, që i bijnë këtij avazi e që jo rrallë edhe del të jenë ose të painformuar ose edhe të keqinformuar, të influencuar, të sufleruar e të sugjestionuar nga qarqe destruktive-politike a kuazi shkencore, të brendshme ose të jashtme.

E vërteta është krejt ndryshe dhe për këtë flasin më së miri vetë faktet, ndonëse ka edhe mjaftë autorë ndërkombëtarë, madje edhe serbë që, plotësisht ose pjesërisht, konstatojnë të vërtetën, fjala vjen si profesor Alberto L'Abate: *"Resistenza e padhunshme e popullit shqiptar të Kosovës, e filluar më 1981 dhe e vazhduar deri në mars të vitit 1998."*²

¹ Artikulli është pjesë e publikimit (kapitulli IX): New States, Old Problems, Innovative Solutions: The Case of the Succesor States of the Former Yugoslavia e botuar në kuadër të "Rebuilding Fractured Communities serie, UNDP, MDGD, 2001 New York...

² Alberto l'Abate, "Kosovo, una guerra annunciata", f. 13.

Pajtimi e bashkimi - kusht për ekzistencë dhe rezistencë

Adem Demaçi, intelektual i ri, gazetari dhe shkrimtari i talentuar, siç vlerësohej qysh atëherë nga kritika e kohës, në romanin e parë shqip që po botohej, nën moton kuptimplotë: *"Jo atyre që janë trima ta ngrenë dorën e krimit, por atyre që janë burra, ta shtrijnë dorën e pajtimit!"*, po i shpallte luftë hidrës helmuese gjarpërore që po përçante, armiqësonte e gjakoste vëllanë me vëllanë...: *"Nalni! Nalni!.... Nalni, çka po m' kqyrni mue?!... Nali Baci, nali zabuni i babës! Ju muni me i nalë... Se Ju jeni të fare së re. Ju duhet të jini të farës së re. Ju jeni pa gërzhole..."*³

Kjo ishte njëra nga porositë kushtruese të Adem Demaçit të ri.

Siç shkruhej edhe në aktakuzat inkriminuese, ndaljen e gjakmarrjes dhe vëllavrasjes, ai e shihte si kusht për bashkimin e gjerë rezistues dhe veprues kundër politikave shoviniste antishqiptare të gjenocidit dhe shfarosjes.⁴

Vetëm disa vite më vonë, pas burgut disavjeçar, ai dhe atdhetarë të tjerë të kësaj plejadë, po formonin organizatën: LRBSH, me programin e mirënjohur:

Neni. 1: "Qëllimi i parë dhe i fundit i Lëvizjes sonë asht sigurimi i të drejtave për vetëvendosje deri në shkëputje për viset e banuara me shumicë prej shqiptarësh, që gjinden ende nën administrimin e Jugosllavisë, d.m.th. qëllimi i parë dhe i fundit i Lëvizjes sonë asht - çlirimi i

³ Adem Demaçi, Gjarpinjtë e gjakut, f. 129.

⁴ H. Clark, Civile resistance in Kosovo....".

krahinave shqiptare, t'aneksueme prej Jugosllavisë dhe bashkimi i këtyre krahinave me nënën e vet - Shqipërinë".⁵

Në harmoni me synimin e drejtë, qysh atëherë përcaktohej qartë dhe drejtë edhe rruga e zgjidhjes së çështjes së pazgjidhur shqiptare, format e organizimit dhe mënyrat e mjetet përkatëse të veprimit.

Neni. 2 i Statutit të Lëvizjes Revolucionare për Bashkimin e Shqiptarëve parashihte:

"Lëvizja jonë, për të mbërrijtë qëllimin e lartpërmendur ka për të përdorë të gjitha mënyrat dhe mjetet që i vijnë për dore prej atyre politiko-propagandistike - mjetet paqësore e deri te lufta e armatosur dhe kryengritja e përgjithshme popullore - mjetet jopaqësore".⁶

Pra, në plan të parë vihen mjetet paqësore si metodat pasive - paqësore, ashtu edhe ato politiko-propagandistike. U jepet përparësi mundësive të padhunshme, por pa i lidhur duart vetes, pa përjashtuar as mjetet jopaqësore, "deri te e luftës e armatosur", si instanca e fundit, e cila, në parashikimet Demaçit, nuk përjashtohet. "Me Programin e «Lëvizjes revolucionare për bashkimin e shqiptarëve» lufta paqësore dhe kryengritja e armatosur e kishin një karakter, i cili i kishte dy pika të drejtpeshimit të hapërimit historik... Filozofia e Adem Demaçit nuk kishte shans që të dilte humbëse historike;... shkruan Dr. Hakif Bajrami, në librin "Dosja Demaçi", "Vizioni politiko-filozofik dhe diplomatik i Adem Demaçit, i përngjan një Kështjelle me dy porta... E shprehur në mënyrë figurative, kjo do të thoshte... se "nëse

⁵ Selatin Novosella, Adem Demaçi, Lëvizja për Bashkim, f. 297.

⁶ Sabile Keçmezi-Basha, "Programet politike të Lëvizjes kombëtare shqiptare", 1878-1990.

porta paqësore drejtë lirisë... nuk do të hape, atëherë do të mësyhej porta tjetër, porta e lirisë me luftë...".⁷

Kjo qasje ishte vazhdimësi e strategjisë politike të Rilindjes Kombëtare shqiptare të artikuluar nga ideologu i saj, Sami Frashëri: *"ta kërkojmë me të mirë, por edhe pushtën ta kemi plot"* ishte në një linjë me porosinë e latinëve të vjetër, *"Volens pacem; para belum!"* ("E do paqen; gatit luftë!"), ose edhe me moton e Presidentit Kenedi *"mënyra më e mirë për të pasur paqen është të jesh i përgatitur për luftë"* dhe vinte natyrshëm edhe si domosdo e koniunkturës politike e gjeostrategjike të krijuar atëbotë në hapësirën e copëzuar shqiptare dhe rreth saj. Përpjekjet për rezistencë të armatosur kundër ripushtimit shovinist, qoftë nga krahu i djathtë qoftë nga ai i majti, ishin treguar joefikase, të pamjaftueshme dhe të papërshtatshme dhe ishin thyer e shtypur brutalisht.

Strategjia e padhunshme nuk kuptohej si e vetmja mënyrë ekskluzive e qëndresës dhe as si një refuzim i luftës eventuale ekskluzivisht nga motive mistike që në kontekstin ballkanik nuk kishte asnjë kuptim. Strategjia e kombinuar dhe përplotësuese imponohej si e domosdoshme dhe e pakontestueshme, si *"jodhunë simpatike pragmatike" më përpara se sa jodhunë parimore...* siç shprehej, njohësi i mirë i politikës së padhunshme, Jan Oberg.⁸

Në pjesën shpjeguese të Programit të Lëvizjes, pasqyrohet gjendja objektive e rëndë, e pabarabartë dhe e padurueshme e shqiptarëve të robëruar dhe në fakt mbi këtë bazë përvijohet edhe strategjia e luftës politike, ekonomike, sho-

⁷ Dr. Hakif Bajrami, Dosja Demaçi, f. 12-13.

⁸ Jan Oberg, Kosovo, Time to try true nonviolence From: Transnational Foundation TFF,

qërore, kulturore, shpirtërore, arsimore e propagandistike si pjesë e luftës dhe strategjisë së përgjithshme çlirimtare.

Qendra strategjike e luftës speciale serbomadhe anti-shqiptare dhe tutorët e saj, që sipas maksimës: "devide et imepra!", para Luftës së Dytë Botërore kishin përdorë të djathtën konservatore shqiptare kundër të majtës atdhetare e progresiste, në përfundim të luftës dhe pas Luftës përdoren të majtën zyrtare shqiptare edhe kundër të djathtës nacionaliste shqiptare, ndërkaq pas vitit '48, nën petkun e luftës tani të përmbysur "ideologjike" po orvatej të instrumentalizonte sërish krahun e djathtë ideologjik e klasore kundër të majtës atdhetare shqiptare si në Shqipëri ashtu edhe në pjesët e robëruara të kombit.

Adem Demaçi me shokë ashtu si edhe Kadri Halimi, Metush Krasniqi, Mehmet Gega, Ali Aliu, Rexhep Balidema e veprimtarë atdhetarë si ata, po ristrukturonin, po konsolidonin e rikonfiguronin edhe platformën politike, organizative e strategjike të Lëvizjes kombëtare e çlirimtare, në përputhje me kontekstin gjeopolitik të kohës dhe me rrethanat e reja të krijuara.

Strategjia e bashkimit politik pa dallim përkatësie ideologjike, që zgjodhi Lëvizja çlirimtare shqiptare ishte e vetmja strategji e drejtë për kohën dhe u dëshmuua si e vetmja strategji e drejtë edhe për periudhat e mëvonshme strategjike të Lëvizjes shqiptare.

Adem Demaçi është jo vetëm njëri nga ideusit, përvojuesit dhe artikuluesit e kësaj strategjie të re, por ai jep edhe shembullin personal të sendërtimit të kësaj strategjie të re unifikuese kombëtare e çlirimtare.

Qysh gjatë viteve '50, Demaçi atëherë, militant atdhetar 30 vjeçar, në ballë të organizatës atdhetare, shkruan nën emrin e fshehtë, Durim Drini:

"Vllazën e motra,

Në emën të një milion shqiptarve që rënkojnë të robnuem nën ktherat e gjakpirësve të pamëshirshëm, i thërras të gjithë shqiptarët e ndershëm, anëmbanë rruzullit të botës: mos të lejojmë që rrëkeja e gjakut të derdhur të shqiptarëve të shkojë dhe t'i sjellë gurët e mullinjve të huej! Le të këndellemi më në fund dhe të bashkoheni, të gjithë nën flamurin e Skënderbeut dhe të realizojmë ma në fund andrrën tonë shekullorë, ta zgjidhim ma në fund andrrën tonë shekullore, ta zgjidhim ma në fund problemin e gjithë problemeve tona - bashkimin kombëtar".⁹

Dhe, siç pritej: burgosje, gjykime, dënime të njëpasnjëshme.

Pas lirimit nga Burgu i parë, fillon faza e dytë e angazhimit atdhetar të Adem Demaçit, Lëvizja Revolucionare për Bashkimin e Shqiptarëve. Pason burgosja e dytë, burgosja e tretë... 28 vjet rinie, nga burgu në burg... Edhe pas burgut burg... E burgosur praktikisht e ndëshkuar dhe e izoluar edhe familja...

E ai në këmbë se në këmbë... Konsekuent në kauzën e tij. Trupin në pranga e në vargonj, por shpirtin - të lirë, të pamposhtur dhe gjithnjë kërkues e luftarak...

"Qëndrimi dhe deklaratat e tij, ankohet prokurori serbomadhi i Demaçit të ri, kanë lënë tek të gjithë përshtypjen se fjala është për një person që ka vendosur të luftojë kundër sistemit dhe rregullimit shoqëror të RFPJ...".¹⁰

"Nuk është për t'u habitur se i pandehuri ka pasur dëshirë që edhe në fushën politike të shkaktojë befasi si në fushën letrare... Paraqitja e tij demonstrative gjatë gjyqimit

⁹ Selatin Novosella, Adem Demaçi, Lëvizja për Bashkim, f. 54.

¹⁰ Dr. Hakif Bajrami, Dosja Demaçi 79.

ka pasur rëndësinë dhe qëllimin, të ndikojë pozitivisht tek gjenerata e re dhe tek njerëzit që ishin në gjykatore...".¹¹

Dhe vërtetë, në përvojën e Demaçit, rikonfirmohet e vërteta e artikuluar nga ideologu i bashkimit të Evropës, Robert Shuman: *"urat e bashkimit janë çelësi i lirisë"*. Adem Demaçi, pos tjerash, është ideues dhe arkitekt i urës që bashkon kohët, bashkon brezat atdhetarë e çlirimtarë, bashkon rrugët e lirisë, bashkon krahët dhe taboret e ndara e të konfrontuara tragjikisht, bashkon përkatësitë fetare e politike... Bashkon edhe bashkimet dhe lëviz edhe lëvizjet...

Qysh gjatë viteve 60-të, kryeartikulli i "Zëri i popullit", që siç merret vesh më vonë ishte shkruar nga niveli më i lartë politik i udhëheqjes shqiptare... *"Kush përgjigjet për krimet e gjenocidit në Kosovë?"*, shquante dhe potenconte posaçërisht qëndresën e, siç thuhej, *"shkrimtarit patriot Adem Demaçi"*: *"Në të tilla burgje vuajnë persekutimet më të egra shkrimtari patriot kosovar Adem Demaçi dhe qindra patriotë të tjerë, të cilët, bashkë me popullin shqiptar në Kosovë, në Rrafshin e Dukagjinit, në Maqedoni e në Mal të Zi, nuk i janë nënshtruar dhe nuk do t'i nënshtrohen kurrë zgjedhës së Titos, dhunës shfarosëse, diskriminimit nacional e gjenocidit, që janë ngritur në sistem shtetëror nga regjimi titist."*¹²

Dhe vërtetë, siç parashikohej, para gjysmë shekulli, Adem Demaçi me shokë *"nuk do t'i nënshtrohet kurrë"* dhunës dhe represionit shovinist. Ai, siç do të shprehej Eugen Debs, *"Parapëlqeu të jetë më parë shpirt i lirë në burg sesa puthador dhe frikacak në liri"*.

¹¹ Po aty.

¹² «Zëri i popullit» nr. 209 (5619), 31 gusht 1966. Enver Hoxha, Vepra 33, f. 271.

28 vjet në këmbë dhe shpirt i lirë, edhe në burg e në objektiv të luftës speciale, pa humbur kurrë besimin në fitore, pa bjerrë durimin dhe vetëpërmbajtjen dhe pa rënë në dëshpërim e në grackën e mendësisë desparadose të djegies së rrezikshme të etapave dhe aventurizmit vetëvrasës. Siç dëshmojnë bashkëvuajtësit e tij, burgu i Demaçit ishte vazhdim i luftës, u mur vesh me mjete e metoda kryesisht të padhunshme politike dhe të përshtatshme për rrethanat e burgut: qëndresë, organizim, kundërshtime, reagime, protesta e greva urie dhe njëkohësisht farkë dhe shkollë politike e atdhetare për brezat e rinj atdhetarë që sa vinin e shtoheshin, kaliteshin e maturoheshin... Sipas bashkëvuajtësit Sheks, Demaçi ishte "*i burgosuri politik numër një i Jugosllavisë së atëhershme*". Për disidentin e famshëm të asaj kohe, Mihailov, "*Demaçi dhe të burgosurit politikë shqiptarë ishin të vetmit të burgosur vërtetë politikë*"...

Një jetë të tërë në konfrontim e përballje me represionin e regjimit pushtetues shovinist, pa i ngatërruar regjimet pushtuese-shoviniste me popujt përreth dhe veçanërisht me qytetarët e pafajshëm nga komunitetet fqinje, me të cilët, në frymën e Naim Frashërit, përsëriste "dëshirën e vërtetë të shqiptarëve" për jetesë në paqe, fqinjësi të mirë e me respekt të ndërsjellë, secili në shtëpinë e tij, secili në qenien e tij dhe secili në të drejtën e tij.

Jo vetëm Lëvizja Revolucionare për Bashkimin e Shqiptarëve, por edhe formacionet politike pasuese të plejadës atdhetare të Adem Demaçit me shokë, qëndruan konsekuente në këtë kurs politik. Në veprimtarinë e tyre politike, gjendet me bollëk urrejtje kundër robërisë dhe regjimeve pushtuese por jo kurrfarë urrejtjeje e mos durimi ndaj cilitdo popull. Qasjet dhe veprimet e natyrës ekstremiste, terroriste e shoviniste, në diskursin dhe veprimtarinë e tyre

ishin ineksistente. Pavarësisht nga emërtimet dhe petku ideologjik i kohës, grupet dhe organizatat atdhetare të kësaj periudhe kishin karakter kryesisht atdhetar e çlirimtar, demokratik e progresist.

Autorë të shumtë të vendeve të ndryshme evropiane e botërore, madje aty-këtu edhe autorë objektivë nga Serbia dhe vendet tjera fqinje i vlerësojnë demonstratat e Nëntorit pranveror 1968, pranverës rinore 1981, lëvizjen gjithë popullore të vitit 1989 si dhe rigufimin pranveror të tetorit 1989 si lëvizje parexelance të padhunshme paqësore, ndërkah politikën despotike të Beogradit e cilësojnë kryesisht si antidemokratike shoviniste, represive dhe gjenocidale.

Është për keqardhje, por është edhe domethënës për të keq fakti i hidhur që ka autorë vendorë që vazhdojnë të përtypin e ripërtypin kuaziteza e sajesa nga arsenali i luftës speciale antishqiptare si përpjekje e dëshpëruar për të bustifikuar dështimet e tyre politike, duke demonizuar e sata-nizuar kontigjentet më të përkushtuara dhe më vetëmohuese liridashëse e paqedashëse të lëvizjes shqiptare madje edhe duke i përbaltur e fajësuar ata për pasojat dhe dëmet kolaterale të luftës atdhetare çlirimtare dhe luftën e tyre të imponuar.

**Për strategji të padhunshme, jopacifikuese e qyqare,
por të fuqishme e çlirimtare**

Edhe gjatë viteve nëntëdhjetë, trashëgimia politike e atdhetare e Lëvizjes kombëtare shqiptare e përfaqësuar dhe e personifikuar me emrin e Adem Demaçit ishte burim frymëzimi e katalizator bashkimi e pajtimi për gjithë Lëvizjen e gufuar gjatë atyre viteve të ndryshimeve historike në fqinjësi dhe përgjithësisht në Evropën Lindore. Motoja e

romanit Gjarpinjtë Gjakut: *"Jo atyre që janë trima ta ngrenë gishtin e kimit, por atyre që janë burra ta shtrijnë dorën e pajtimit"*, moto e riaktualizuar dhe e rifunksionalizuar nga Kadri Zeka e Jusuf Gërvalla, më 1981, dhe nga të burgosurit e atëhershëm politikë nëpër kazamatet shoviniste, u përvetësua edhe nga inteligjencia atdhetare dhe kleri patriotik, katolik e mysliman dhe erdhi e u bë lajtmotiv i Lëvizjes së pajtimit të gjaqeve dhe procesit të pajtimit kombëtar përgjithësisht.

Pasuesit e Adem Demaçit dhe plejadës themeltare atdhetare, edhe pse, nuk u ekspozuan edhe aq, për të lehtësuar legalizimin e Lëvizjes së re dhe për të mos dhënë pretekst për ndalimin e saj eventual, nga regjimi pushtues, në fakt ata, siç dihet dhe nuk theksohet sa e si duhet, ishin në të vërtetë, promotori i ndryshimeve të viteve nëntëdhjetë dhe organizimit të alternativës së bashkuar kombëtare e demokratike të asaj kohe. Pas lirimit nga burgu të Adem Demaçit dhe grupeve të ndryshme të veprimtarëve të Lëvizjes atdhetare, ky rol u rrit edhe më shumë, por për arsyet e përmendura, ish të burgosurit u përcaktuan që të shtyjnë proceset duke mos u ekspozuar shumë, duke mos u veçuar dhe duke qëndruar në mbështetje të lidërshit të atëhershëm të Alternativës së bashkuar politike. Në sajë edhe të kësaj mbështetje strategjia e padhunshme politike u bë strategji gjithëpërfshirëse e gjithëpopullore.

Duke bërë fjalë për këtë kohe, Haward Clark, autori i librit *"Rezistenca civile në Kosovë"* dhe i një mori shkri-mesh tjera analitike, theksonte: *"Organizata të gjera të Kosovës së re u formuan në dhjetorin e vitit 1989, Këshilli jopartiak për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut (KMDLNJ) dhe Lidhja demokratike e Kosovës (LDK). KMDLNJ, e udhëhequr nga Adem Demaçi u bë qendra*

kryesore e monitorimit të shkeljeve të të drejtave të njeriut dhe keqtrajttimeve politike..., konstaton Howard Clark. LDK u bë Lëvizje kombëtare... Fillimisht LDK nuk avokonte mosdhunën. Mosdhuna, e imponuar vetvetiu, nuk ishte pacifizëm (refuzim parimor i dhunës, por mosdhunë strategjike, alternativë praktike e luftës ose nënshtrimit... Ndonëse përpjekja e padhunshme politike identifikohet me Rugovën dhe LDK-në, ishin të tjerët që luajtën rolin jetik në përcaktimin për mosdhunë; shkollimi paralel dhe rrjeti shëndetësor ishin organizuar gjerësisht dhe në mënyrë buri-more"...¹³

"Nga viti 1989 deri më 1993, lëvizja ishte gjerësisht e suksesshme...", konstaton ai, por, duke theksuar në vazhdim:

"Fatkeqësisht politika e refuzimit për të qenë i provokuar rrëshqiti në ekstremin e evitimit të çfarëdo konfrontimi, duke përfshirë edhe protestat paqësore... LDK u përpoq të bllokojë çfarëdo demonstrate për pesë vjet me radhë. U humb bilanci midis vetëpërmbajtjes dhe durimit nga një anë dhe gatishmërisë për t'u angazhuar në konfrontim nga ana tjetër... Në dështimin posaçërisht të gabuar për të marrë asnjë veprim kërkuar, Rugova nuk tentoi për të mbledhë Kuvendin e zgjedhur, pasi policia bllokoi përpjekjen e mbledhjes së parë".¹⁴

Siç theksonte Misha Glenny: (libri "Balkans", f. 653)
"Të rinjtë, shqiptarët më të padurueshëm, u bënë të frustruar me strategjinë e Rugovës dhe siç theksonte politikani disident Adem Demaçi, "shqiptarët e Kosovës gjithnjë e më

¹³ Howard Clark, Limits of prudence (Kufijt e durimit) WIR.

¹⁴ H. Clark, po aty. Wir.. <http://www.wri-irg.org/nonviolence/nvsel6-en.htm> Nonviolent struggle in Kosovo.

shumë po akuzonin udhëheqësit e tyre se po tradhtonin interesat e tyre".

Ndërkaq analistë e teoricienë me reputacion, si Jan Oberg, po tërhiqnin vërejtjen për rrezikun e "dështimit edhe të Pacifizmit të LDK-së edhe të alternativës së UÇK-së".¹⁵

Nuk kishte asnjë dyshim se politikës antishqiptare të Beogradit, në koniunkturën e atëhershëm i leverdisnin si pacifizmi bosh dhe pacifikues i lëvizjes çlirimtare ashtu edhe aventurat e nxituara luftarake, lehtësisht të diskreditueshme si ekstremiste e terroriste...

Në këtë kontekst Adem Demaçi po mbështeste dhe favorizonte posaçërisht rininë studentore për të cilën Grupi Ndërkombëtar i Krizave në raportin e tij vlerësonte: Studentët, të pozicionuar midis dy alternativave, të skajshme politike, mund të ofronin bazën më të mirë për një opozitë të moderuar, të aftë për të shtyrë përpara një plan të besueshëm dhe paqësor veprimi".¹⁶

"Në kontrast me pasivitetin pacifikues e paralizues të LDK-së, shkruante Howard Clark, protestat e Unionit të Studentëve u kthyen prindërve të tyre krenarinë... Ushtarët e UÇK-së nuk ishin të vetmit njerëz që ishin të gatshëm të vdisnin për Kosovën... Protestat e Studentëve ishin i vetmi rast kur shqiptarët e padhunshëm e ndërprejnë dhunën në vend se ta dramatizonin atë. Si përfundim, autori Klark, shtron pyetjen që shtrohej atëherë: "A ka qenë e mundshme që strategjia e padhunshme por aktive politike ta sfidonte në mënyrë edhe më efektive sundimin serb..."

¹⁵ Transnational Foundation TFF Subject: PressInfo 46, Time To Try True Nonviolence in Kosovo/a.

¹⁶ Stefan Troebst. Conflict in Kosovo: Failure of Prevention? An Analytical Documentation, 1992-1998.

Strategjinë e padhunshme politike e çlirimtare Adem Demaçi nuk e kishte vetëm fjalë goje e deklaram shfajësimi a rehatimi. Ai kontaktonte njohësit dhe teorikët e strategjisë së padhunshme, merrte përvojën e tyre, i konsultonte ata, i lexonte veprat e tyre, i harmonizonte përvojat e të tjerëve me kushtet specifike të Kosovës dhe kauzës së saj dhe kur vinte koha, vihej edhe vetë në ballë të aksioneve.

Politika e padhunshme, që quhej pasive, por që sa vinte dhe zbehej e varfërohej dhe nuk po praktikonte sa e si duhej madje as edhe metodat e mirënjohura të strategjisë së mirëfillte të padhunshme të rezistencës pasive, nuk mund ta kënaqte një veprimtar karriere të tipit të Demaçit. Sipas përvojës dhe porosive të nënvizuara edhe të Mahtma Gandit, Demaçi angazhohej për një strategji të fuqishme dhe efektive, të shumëtrajtshme dhe gjithëpërfshirëse të Lëvizjes së padhunshme politike dhe për kombinim dhe zëvendësim të metodave të veprimit e reagimit, sipas kërkesave të kohës dhe kauzës. Krahës veprimtarisë në krye të KMDLNJ, ai u angazhua edhe në formacione politike dhe asosh joqeveritare, shoqërore, intelektuale e mediatike... Siç dihet, ato vite Demaçin e gjejmë edhe në ballë të grevave, protestave, mitingjeve e demonstratave duke dhënë edhe shembullin personal të mosbindjes qytetare dhe nduarnduarshmërisë së pashtershme të angazhimit të padhunshëm politik e çlirimtar...

Në krye të KMDLNJ dhe në rrethe e forume të ndryshme, Adem Demaçi bashkoi përfaqësues të të gjitha shtresimeve, ngjyrimëve e taborëve të atëhershëm politikë si dhe të pozicioneve e funksioneve të mëparshme shoqërore e politike, madje edhe ata që e kishin denoncuar, akuzuar, përndjekur, përbaltur, dënuar e ndëshkuar, duke dhënë shembullin personal si bëhet afrimi, pajtimi dhe bashkimi

në funksion të kauzës së madhe të kombit, lirisë, progresit e demokratizimit. Me shembullin e tij Adem Demaçi ringjalli përvojën e mirënjohur bashkuese të Skënderbeut e të Isa Boletinit, të cilët punën e parë që bënë, para përballjes me armikun ishte shtrirja e dorës së pajtimit dhe eliminimit të mërive, ngatërresave, hasmërive dhe hakmarrjeve e gjakmarrjeve vëllavrasëse.

Akuza që i është bërë Veprimtarëve të Lëvizjes çlirimtare dhe Demaçit si lider i tyre për gjoja marrje të kalasë nga brenda, nuk është vetëm dhe thjeshtë një e pavërtetë, por, shikuar realisht është shumë më shumë se kaq. Nën këtë akuzë të shpifur, në të vërtetë fshihej strategjia djallëzore e marrjes nga brenda të kalasë së Lëvizjes së fshehtë atdhetare, e cila ishte shënjestruar posaçërisht si objektiv strategjik i luftës speciale antishqiptare.

A u shfrytëzuan metodat e mosbindjes qytetare dhe strategjisë së padhunshme konstruktive e institucionalizuese?

Ashtu si edhe Profesor Qosja, Adem Demaçi konsideronte me të drejtë se organizimi i lëvizjes shqiptare në Kosovë *“nuk ishte adekuat me rrethanat”*, se burokratizimi dhe jo invenca e saj është pasojë e udhëheqjes jashtëzakonisht të dobët. Sipas tij, në krye të lëvizjes u gjet *“inteligjencia e rrejshme, e cila nuk është e gatshme të flijohet”*, respektivisht *“liderët që janë amatorë në politikë”*. *“Defekti i sistemit është - në kokë”*, pohonte Demaçi duke akuzuar Rugovën të jetë bërë *“diktator dhe uzurpues i funksioneve”* dhe që nuk lejon të zhvillohet *“as L nga lëvizja”*, respektivisht që udhëheqëja e tij ka krijuar situatën të cilën Tim Judah më vonë do ta përshkruajë si *“simbiozë groteske*

midis Beogradit dhe Prishtinës” sepse LDK dhe Rugova “e kanë pacifikuar në mënyrë efektive Krahinën, që ishte mu ajo që dëshiron zyrtarët serbë”.¹⁷

Pos tjerash, konstatonte Jan Oberg, Drejtor i TFF, ishte edhe problemi i kreativitetit politik dhe energjisë: është evidente se lidershpi shqiptar i Kosovës ushqehet me shumë iluzione të larta por jorealiste: a) se Procesi i Dejtonit do ta përfshijë edhe Kosovën, b) se Bota nuk do ta pranojë Jugosllavinë me Krahinën e Kosovës brenda, c) se mbështetja e Botës për të drejtat e njeriut ishte identike me përkrahjen për projektin e një Republike të pavarur. Kur këto dolën të jenë shpresa false, udhëheqja e humbi momentin dhe u paralizua... E gjithë strategjia ishte qartësisht jo gandiane dhe qartësisht joparimore.¹⁸

"Pas Dejtonit, shqiptarët e Kosovës nisën të vinin në pyetje qasjen e tyre jo të dhunshme, konstaton edhe Fred Abrahams. Për pesë vjet ata kishin dëgjuar premtimin e Rugovës se Perëndimi do të merrej me kauzën e tyre. Tani një konferencë e madhe ndërkombëtare për paqen kishte ardhur e kishte ikur. Amerika kishte shpërblyer serbët e Bosnjës me një gati shtet pas gjenocidit; ajo nuk kishte përfillur durimin dhe vetëpërmbajtjen e kosovarëve. UÇK përfitoi nga kjo... Sulmet i ranë në sy Uashingtonit. "Sllovenia dhe Kroacia ishin çerekfinale, Bosnja ishte gjysmëfinale, kurse Kosova ishte ndeshje finale, më tha një zyrtar i Departamentit të Shtetit.¹⁹

"Në vend të rezistencës pasive, shkruan: Tim Judah, Demaçi angazhohej për një rezistencë aktive të tipit gan-

¹⁷ Tim Judah: 84.

¹⁸ Jan Oberg, po aty. Kosovo: time to try true nonviolence From: Transnational Foundation TFF.

¹⁹ Fred c. Abrahams, Shqipëria e re, f. 3016.

dist, e cila nënkuptonte një presion të vazhdueshëm mbi regjimin serb dhe gatishmërinë për flijim për realizimin e qëllimeve ka konsideruar që rezistenca aktive nuk do të thotë edhe opsion lufte, por diçka që ai e quante "as luftë, as kapitullim"...²⁰

Ai kishte përkrahur referendumin e zgjedhjet e atëhershme për Republikën e shpallur të Kosovës, si formë të rëndësishme të mosdhunës institucionale, por nuk pajtohej me ngurrimin e tepruar për ta thirrur, mbledhur dhe funksionalizuar, aq sa ishte e mundshme, Kuvendin e zgjedhur dhe për ta fuqizuar në këtë mënyrë edhe dimensionin e rëndësishëm konstruktiv e institucionalist të strategjisë së padhunshme politike.²¹ Adem Demaçi që refuzonte çdo post, privilegj e favor, ndonjëherë edhe për të mos i tanguar ambiciet karrieriste e arriviste të liderëve më të rinj, kur vinte puna për të marrë rrezikun, mori nismën që duke qenë laureat i Çmimit Saharov për paqe, ai të zgjidhej deputet në një vend atëherë vakant, dhe meqë kishte edhe mbështetje nga ndonjë europarlamentar që i kishin premtuar se do të vinin dhe do të ishin bashkë në mbledhjen inauguruese të Kuvendit, ai vetë do të konvokonte mbledhjen themeluese të Kuvendit të Republikës, dhe në rast nevojë ai do të merrte përgjegjësinë penale duke i mundësuar profilit të politikës së padhunshme anemike e apatike të qëndronte larg rrezikut, në rast ndonjë ndërmarrjeje represive nga regjimi serbomadh.

Por, siç dihet e shpesh harrohet, edhe kjo nismë e Demaçit dhe e bashkëmendimtarëve të tij u bllokua dhe u pamundësua nga një pjesë e kreut të atëhershëm të LDK-së,

²⁰ Tim Judah, Kosovo, war and revenge, 270-71.

²¹ Alberto l'Abate, Kosovo Una guerra nunciata.

madje me pretekstin absurd (por edhe domethënës) se "së pari Demaçi duhet të shkruajë lutje për anëtarësim në LDK (edhe pse shumica e anëtarëve të Kryesisë, nuk kishin bërë farë kërkesë formale, për anëtarësim?) dhe kjo të shqyrtohej në organet e partisë...(!) dhe tek pastaj të niste procedura për deputet...!!!

Adem Demaçi u angazhua bashkë me lëvizjen studentore dhe me alternativën e re politike e cila krahas alternativës të luftës çlirimtare që po shfaqej gjithnjë e më fuqishëm në horizont, me protesta paqësore, po e tundte dhe po e shkundte Kosovën dhe njëkohësisht po lëvizte Kosovën, po e riafirmonte dhe riaktualizonte çështjen e pazgjidhur të Kosovës, po e këndellte masën e përgjumur e të sflitur dhe po provohej si shansi i fundit i zgjidhjes së padhunshme politike, shans i cili sërish nuk u shfrytëzua dhe jo vetëm që nuk u përkrah, por u kundërshtua fort, madje edhe duke i luftuar, denoncuar e demonizuar bartësit e saj, ashtu siç u veprua dhe po veprohej edhe me Ushtrinë Çlirimtare dhe luftën e saj të drejtë.

Për më tepër krerë të udhëheqjes së atëhershme kishin nisur, rinisur e intensifikuar edhe kontakte të fshehta e gjysmë të fshehura me pozitën dhe me kuaziopozitën e Beogradit, sfidë kjo ky që nënkuptonte edhe një lloj diferencimi të ri dhe një seleksionim të ri cilësorisht restriktiv.

Gjasat për zgjidhjen e çështjes së Kosovës dhe pavarësimin të saj, me një kurs të tillë politik, po zvogëloheshin edhe më shumë, ndërkaq po shtoheshin e forcoheshin zërat, idetë, projektet e nismat për një zgjidhje gjysmake e hibride, brenda kornizave të mëhershme, pak a shumë të modifikuara shtetërore. *"Përmbajtja e shqiptarëve nga dhuna ka mundësuar mbajtjen e gjendjes status quo, as të luftës as të paqes në Kosovë (konstaton Shkëlzen Maliqi). Por tak-*

tika e glorifikuar "as luftë as paqe", po rrezikonte të rezultonte në një status quo që i konvenonte Serbisë dhe një zgjidhje pa zgjidhje: as liri dhe as demokraci... Kurse rinia shqiptare po detyrohej me metodat më të ndryshme brutale e perfide të iktelumë nëpër botë...".²²

Po dialogut, por jo edhe zgjidhjeve të padrejta e prapakthyese

Adem Demaçi dhe Kosova e tij liridashëse nuk mund ta përkrahte një kurs të tillë politik që në vend se ta masivizonte, ta gjallëronte e ta fuqizonte, po e pacifikonte dhe po e demobilizonte e po e paralizonte më tej një lëvizje edhe ashtu tejet të mefshtë, të ngathët e indolente pacifiste, që po ushqej edhe vete dhe po ushqente edhe popullatën e hutuar se strategjia e politikës deklarative paqësore do të rezultonte me shpërblimin e dëshiruar -zgjidhjen e drejtë të fatit të Kosovës dhe çmim Nobel për paqe për liderin përfaqësues të kësaj "filosofie" ekstrapacifiste... "Më 1994..., thekson midis tjerash Haward Clark, krahu i ish të burgosurve politikë, të prirë nga Demaçi ...sfiduan stagnimin e lëvizjes...".²³

Adem Demaçi ishte kandidat dhe qe bërë vite më parë laureat i çmimit prestigjioz Saharov, por as ky nder i madh që i bëhej atij dhe gjithë disidencës atdhetare shqiptare nuk ia ndërroi mendjen dhe as qasjen. Bindja e fortë se lufta me pushtuesin shovinist ishte e pashmangshme nuk e luhati në përcaktimin e hershëm për shfrytëzimin maksimal të të gjithë arsenalit të pasur të strategjisë së padhunshme poli-

²² Sh. Maliqi, po aty, p. 185.

²³ H. Clark, "The limits of prudence".

tike e çlirimtare, por as përkushtimi për zgjidhje të padhunshme e paqësore nuk e pengoi që të angazhohet seriozisht për përgatitjet e duhura edhe për alternativën e pritshme të luftës së armatosur...

Në librin "Saharov", për Demaçin, pos tjerash, thuhet: *"Pas burgut Demaçi ... bëri thirrje për kundërvënie të hapur kundër regjimit serb, duke theksuar se mosdhuna politike nuk do të thotë patjetër edhe pasivitet dhe duke ndërmarrë fushatë të hapur të padhunshme kundër sundimit serb... Gjatë luftës, 1998-1999 ishte përfaqësues politik dhe qëndroi në Kosovë edhe pse liderët tjerë e lëshuan vendin.... Pas Luftës iu përkushtua procesit të pajtimit dhe kthimit të të shpërngulurve. U bë Kryetar i Këshillit gjithëpërfshirës për mirëkuptim, tolerancë dhe bashkëjetesë...*

Mirënjohës për nderin e bërë dhe për përkrahjen e dhënë, por edhe i hapur e kritik për padrejtësitë, paparimësitë dhe gabimet e bëra e me rrezik të përsëritjes mbi kurriz të shqiptarëve dhe në dëm të kauzës së tyre të drejtë; intrasigjent ndaj ekspansionizmit dhe revanshizmit serbomadh dhe maksimalisht i kujdesshëm, afrues, pajtues e miqësor ndaj serbëve të Kosovës dhe pjesëtarëve të pakicave të tjera, Adem Demaçi ishte dhe vazhdon të jetë edhe model i luftëtarit të vërtetë për liri të vërtetë kombëtare, për të drejta të njeriut për e gjithë si dhe për paqe të drejtë e të qëndrueshme. Krahas falënderimit të natyrshëm për nderin që i bënin dhe përkrahjen që i jepnin, ai edhe në Strasburg, ua tha në sy padrejtësitë dhe paparimësitë e dikurshme dhe ato të mëvonshmet në trajtimin e çështjes së Kosovës dhe çështjes shqiptare përgjithësisht. Pikërisht për një qasje të tillë të drejtë, parimore, dinjitoze e dashamirëse, mori gjithandej mirënjohje e çmime të ndryshme kombëtare e ndërkombëtare.

Demaçi, shkruante Nermin Vlora Falaski, ka vetëm armën e diplomacisë dhe të mosdhunës: me duar të zbrasta sillet nga një kontinent në tjetrin, i pajisur vetëm me armën e "Çështjes së drejtë" dhe të forcës bindëse, duke kërkuar ndihmë e liri për popullin e tij".²⁴

Pikërisht pse ishte i tillë, Adem Demaçi u caktua përfaqësues politik i Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës. *"Ka qenë e domosdoshme, thoshte me atë rast, Demaçi, që të kombinohet në njërën anë vullneti i shprehur i këtij populli dhe që është i gatshëm për të paguar çdo çmim për lirinë e vet dhe të kombinohet kjo gatishmëri e madhe për viktima, për qëndresë, për flijime me gatishmërinë politike që të gjendet zgjedhja, një zgjidhje civilizuese, demokratike, politike, paqësore. D.m.th. ishte i domosdoshëm një kalim historik, një hap historik, që të kombinohet gatishmëria për të luftuar dhe për të biseduar e negociuar për zgjedhjen e problemeve... Është fat i madh që ia arritëm ta bëjmë e të arrijmë në atë nivel, që të mund ta kombinojmë gatishmërinë tonë për t'u marrë me politikë, me zgjedhjen politike e paqësore të problemit, por duke qenë të gatshëm që edhe të luftojmë në qoftë se regjimi serb na e imponon luftën, sikurse që po na imponon. Kjo është ai niveli i ri i vetëdijes së përgjithshme të popullit."*²⁵

Adem Demaçi nuk ishte kundër procesit të dialogimit dhe zgjidhjes paqësore, siç thuhet shpesh gabimisht dhe jo gjithmonë pa tendencë.

Siç e thoshte, në intervistë me Shkëlzen Gashin,Ai kundërshtonte jo gjithë projektin, por formulat që nuk ishin zgjidhje, por që, me disa modifikime, përmirësime e sheqe-

²⁴ Selatin Novosela, "Demaçi - Metaforë lirie".

²⁵ Adem Demaçi, intervistë në "Zëri i Kosovës".

rosë se rrezikonin futjen e të ardhmes së Kosovës, në shtratin e prokurustit të shtetit serb.

Se çfarë ishte konteksti gjeopolitik ndërkombëtar dhe cila ishte pozita e Kosovës dhe fatit të saj ilustruhet edhe nga ky shkrim memorial i Presidentit Clinton: *Në janar 1999 serbët filluan të vrisnin sërish kosovarë të pafajshëm dhe kështu sulmet ajrore dukeshin të pashmangshme. Ne vendosëm të provonim diplomacinë edhe njëherë, por nuk kishim shumë optimizëm. Objektivat e palëve ishin shumë larg njëra-tjetrës. Shtetet e Bashkuara dhe NATO-ja donin që Kosova të gëzonte autonominë politike që kishte pasur nën Kushtetutën Jugosllave ndërmjet viteve 1974 dhe 1989 derisa ua hoqi Millosheviçi si dhe dëshironim një forcë paqeruajtëse të drejtuar nga NATO-ja që të garantonte paqen dhe sigurinë e civilëve kosovarë duke përfshirë këtu edhe minoritetin serb. Millosheviçi dëshironte ta mbante Kosovën nën kontroll dhe ishte kundër vendosjes atje të trupave të huaja ushtarake. Shqiptarët kosovarë kërkonin pavarësi. Por ata ishin të ndarë edhe mes tyre. Ibrahim Rugova, kreu i qeverisë hije ishte një burrë i butë, i dalluar për mbajtjen gjithmonë të një shalli rreth qafës. Unë isha i bindur që me të mund të arrinim një marrëveshje paqeje, por nuk isha aq i sigurt për faktorin tjetër kryesor kosovar, Ushtrinë Çlirimtare Kosovare (UÇK) të drejtuar nga një i ri i quajtur Hashim Thaçi. UÇK-ja kërkonte pavarësi dhe besonte se mund të ndeshej dhëmbë për dhëmbë me ushtrinë serbe. Palët u takuan në Rambuje (Rambouillet) në Francë, më 6 shkurt (1999) për të rënë dakord mbi hollësitë e një marrëveshjeje, e cila do të rikthente autonominë, do të mbronte kosovarët nga shtypja me anë të një operacioni të drejtuar nga NATO-ja, do të ç'armatoste UÇK-në dhe do të lejonte ushtrinë serbe të vazhdonte të ruante kufirin. Made-*

leine Albright dhe homologu i saj britanik, Robin Kuk (Robin Cook) ngulën këmbë agresivisht në favor të kësaj politike. Pas një jave bisedimesh të koordinuara nga ambasadori amerikan Kris Hill, (Chris Hill) dhe homologët e tij nga Bashkimi Evropian dhe Rusia, Medlin (Madeleine) dhe unë zbuluam se qëndrimi ynë kundërshtohet nga të dyja palët: serbët nuk donin të binin dakord për vendosjen në Kosovë të një force paqeruajtëse të drejtuar nga NATO-ja dhe kosovarët nuk donin të binin dakord për të pranuar autonominë në rast se nuk merrnin garanci për mbajtjen e një referendumit ku do të vendosnin për pavarësinë. Dhe UÇK-ja nuk ishte e kënaqur që do t'i duhej të ç'armatosej, pjesërisht për arsye se ata nuk ishin të sigurt se mund të mbështeteshin në forcat e NATO-s për t'u siguruar mbrojtje. Grupi ynë vendosi ta shkruante marrëveshjen në një formë të tillë që ta vononte mbajtjen e referendumit, por të mos e mohonte atë përfundimisht.

Ndërkaq Ambasadori Kristofer Hill, nga ana e tij këshillu e përshkruan rrjedhën e procesit të Rambujesë: "28 maj, Rugova u takua me Presidentin Clinton në një Zyrë Ovale...".

"Çështja këtu, nuk ishte, të takojë njerëz, siç u mundova t'ia shpjegoj Holbrooke-ut. Problemi qëndronte tek fakti se, Rugova po humbiste influencën ndaj UÇK-së. Takimi i tij me Presidentin Clinton dhe me Milosheviçin, nuk do të ndryshonte situatën.

Rugova kishte qenë lideri de facto i shqiptarëve të Kosovës për më shumë se një dekadë dhe sigurisht, nën këndvështrimin tim, meritonte të trajtohej me respekt. Por, ai po etiketohet në Washington si i paefektshëm dhe më së shumti, si një person që s'kishte lidhje me armët...

Holbruk më kërkoi, të kthehesha në Beograd ditën tjetër, për të takuar Milosheviç-in dhe ta siguroja se hyrja e "Che"-s në atë dhomë ishte tërësisht e papritur...

Ditën tjetër, Milosheviç u ngrit pa dëshirë për të më përshëndetur, ndërkohë që u ulëm, më hodhi tek gjunjët gazetën dhe tha: "A e di se sa e ndërlikuar është tashmë kjo situatë për mua? Unë dëshiroj të punoj me ty dhe Deek" Siç e quajti Dick, "por njerëzit në Serbi janë të inatosur ta nimë. Shumë të inatosur".

I shpjegova se, pavarësisht asaj fotoje me ushtarin e UÇK-së, ulur pranë Holbrukut, ne nuk kishim gisht. Theksova se ndërmjetësit duhet të flasin me të gjithë palët. Ai më ndërpreu, duke thënë diçka që e dinim tashmë, se kjo nuk do të na ndihmonte as me Rugovën.

Adem Demaçi theksonte: "UÇK është pjellë e politikës së gabuar, të kompromiseve dhe e vonesave të faktorit ndërkombëtar".²⁶

"Nevoja për liri, duke i ditur forcat tona, na shtyri që t'i përmbaheshim rezistencës paqësore. Mirëpo, meqenëse rezistenca paqësore u gjet në duar të spekuluesve dhe të qyqareve, ajo nuk dha rezultate...

Si rrjedhim i jetës ishte plotësisht e domosdoshme që nga trupi ynë kombëtar të lindte një shtresë tjetër njerëzish të zemëruar, të mllefosur, të dëshpëruar dhe të zhgënjyer, të cilët do të kërkonin edhe rrugë të tjera drejt lirisë si nevojë jona e domosdoshme.

Nga përvoja e përpjekjeve tona të gjata dhe tepër të hidhura në rrugën tonë drejt lirisë, populli ynë ka nxjerrë dy mësimë tejet të rëndësishme. Mësimi i parë është që kryengritjen e përgjithshme për liri të mos e bëjë as në ko-

²⁶ Gazeta "Zëri" 6†, 14 mars 1998.

hën e gabuar dhe as në vendin e gabuar, as me mjetet e gabuara... Mësimi i dytë është se çështja jonë, çështja shqiptare, nuk është çështje ideologjike, por çështje e ekzistimit dhe e shpëtimit të substancës, të përmbajtjes sonë kombëtare...

Ndërkaq me gjuhën e "Balënës", personazhit me peshe të veçantë, të romanit Alb Prometheu, autori Adem Demaçi porositi:

"E, zotëri i nderuar, marrëveshjet nuk nënshkruhen për qejfin e askujt, por nënshkruhen për të mbrojtur interesin vetanak...".

Kur Demaçi është pyetur për këtë temë nga Shkëlzen Gashi, në vitin 2004, ai është shprehur: "Të gjithë draftet e Hillit ne i kemi pranuar, duke përjashtuar sovranitetin dhe integritetin e Jugosllavisë. Kjo ka qenë pika në të cilën ne kemi insistuar dhe nga e cila nuk kemi hequr dorë kurrë".²⁷

"Propozimet e Rambujesë nuk lanë zgjidhje tjetër përveç luftës", siç konkludon pas asaj konference, diplomati i shquar amerikan Henry Kissinger, gjë që i jep të drejtë Demaçit në parashikimet e tij, konstaton Dilaver Goxhaj, njëri nga ushtarakët e lartë të Ushtrisë Shqiptare.

E ka pohuar shumëkush (e ka pas artikuluar edhe autori i këtyre radhëve, me t'u kthyer nga Rambujea), por e ka theksuar mirë edhe Blerim Shala, njëri nga "të pavarurit" e Rambujesë, edhe mbështetës i Demaçit, por edhe kritik i tij: "Demaçi... në biografinë e tij mund të përshkruhet edhe në këtë mënyrë: ai i kuptoi dhe i pa gjërat të cilat askush nuk mori vesh ndër shqiptarët e Kosovës, por po ashtu, ai nuk i kuptoi gjërat të cilat i shihnim të gjithë të tjerët. Megjithatë, nëse synojmë me esell t'i analizojmë

²⁷ Shkëlzen Gashi, "Marrëveshja për paqe të përkohshme", f. 18.

zhvillimet në Kosovë, në dy vitet e fundit, një Demaç i tillë, kokëfortë, i pamarrë vesh, siç do të thoshte populli, mbase i forconte pozicionet e të tjerëve përballë amerikanëve e Perëndimit. Ai me refuzimet e tij të njëpasnjëshme, ndikonte që Washingtoni, në radhë të parë, por edhe qeveritë e tjera perëndimore të kuptonin se kosovarëve duhet t'u ofrohet një marrëveshje e ndershme kalimtare. Edhe ky, Demaç, pra i duhej Kosovës. Dhe dihej shumë mirë që një kësi roli mund ta luante vetëm ai, vetëm Adem Demaçi...²⁸

Nga distanca e tashme kohore, mund të kuptohet edhe më mirë qasja vetëmohuese autorin e librit për Vetëmohimin synim mbi çdo synim ka të bëhet Vetëpohim.

Jo rastësisht, ministri serb, Radmilo Bogdanoviç, në përpjekje damkosjeje e diskreditimi deklaronte: "Nacionalisti më i rrezikshëm në Kosovë është Adem Demaçi. Ka pesëdhjetë vjet që ai lufton për Kosovën shqiptare dhe për këtë ka kaluar i burguar 27 vjet..."

"Influenca e Adem Demaçit ishte vendimtare për formimin e forcave të armatosura të nacionalistëve shqiptarë, gjatë gjysmës së viteve nëntëdhjetë... - E ashtuquajtura Ushtri Çlirimtare e Kosovës, është krijuar kryesisht në burgjet jugosllave dhe krijues i saj është i burgosuri politik Jakup Krasniqi...Ai mbahet mend se më 1 e 2 prill 1981, kishte brohoritur pos tjerash edhe "Rroftë Adem Demaçi" ...impuls plotësues forcimit të UÇK i ka dhënë edhe demonstratat studentore të vitit 1997" deklaronte, Milivoje Mihajlovoç, shef i "Media Centar" dhe citonte RTS (RTS, Ko je Adem Demaçi? ("Kush është Adem Demaçi?", 2 korrik, 2012).

²⁸ Blerim Shala, Vitet e Kosovës, 1998-1999, f. 298.

Edhe në sintezën e teorikëve të strategjisë së padhunshme politike, *"Përvoja e Kosovës e sheh si funksionale rezistencën qytetare. Kur format tjera të rezistencës do të mund të ishin shkatërruese. Sidoqoftë, ajo sheh edhe nevojën për ta ripërtërirë strategjinë e padhunshme, ta ndërtojë vetveten mbi bazat mbi të cilat është ngritur, ta përtërijë në komunitetin ekzistues dhe t'i bëjë sfida të reja kundërshtarit. Shikuar nga perspektiva e sotme, rezistenca civile në Kosovë tani duket të ketë qenë një fazë nëpër të cilën shqiptarët mbijetuan represionin dhe ia dolën ta bindin botën në padrejtësinë dhe karakterin çnjerëzor të politikës së Beogradit. Më në fund, kur alternativa e armatosur ishte në rrugë, durimi shqiptar, u "shpërblye" me një ndërhyrje të pashembullt ushtarake të NATO-s dhe më vonë nga njo-hja e pashembullt e një pavarësie e cila për shumë vite ishte konsideruar e papërshtatshme..."*²⁹

Adem Demaçi e ushtroi detyrën e përfaqësuesit politik të UÇK-së, mu në zemër të Prishtinës me guxim vetëmohues e përkushtim idealist dhe në mënyrën e tij origjinale pa lejuar raporte konfrontimi e përjashtimi midis luftës për liri e demokraci dhe luftën për paqe të drejtë e të qëndrueshme, duke i trajtuar kurdoherë në raporte ndërveprimi, bashkëfunksionimi dhe përplotësimi. Për këtë ai mori mirënjohje të shumta...

Megjithatë çmimi dhe vlerësimi më i madh dhe më domethënës për Demaçin është respekti i gjithanshëm, krejt spontan dhe i natyrshëm i njerëzve gjithandej të cilët e takojnë Bacën e tyre këmbë, në rrugë, në shesh, në treg, pa

²⁹ H. Clark, 'The Limits of Prudence: Civil Resistance in Kosovo 1990-98' in Adam Roberts and Timothy Garton Ash (eds) Civil Resistance and Power Politics, OUP 2009, pp. 277-94.

roje, pa vetura të shtrenjta e me alarme, pa policë, armë e eskorta, pa poza, pa pompozitet. Një vogëlsi dhe thjeshtësi madhështore, tipike për kolosë si Demaçi dhe filozofinë dhe fizikën e kuantëve me të cilën ai është aq i mishëruar...

Pyetjes: A është Kosova e lirë sot, që e bën Adem Demaçit "te varret e familjes Jashari, siç shkruan në mbyllje e librit të tij "Ekspres i Kosovës", njohësi dhe miku i Kosovës, Xhems Petifer, "...organizatorin e pakorruptueshëm lëvizjes klandestine... edhe ai monument kombëtar, por ende gjallë dhe mendje qiqër, siç e përshkruan Petifer, Baca ynë i përgjigjet: Pjesërisht!

Adem Demaçi është shembull, mbase shembulli më i mirë, se luftëtari i vërtetë i lirisë "është edhe luftëtari më i mirë për paqe të drejtë, të qëndrueshme, dhe Paqja, sipas Tij, është paqe vetëm në liri; liria është liri vetëm kur është e plotë dhe e vërtetë, kurse luftëtarë të vërtetë lirie e paqeje janë vetëm ata që qëndrojnë të tillë gjithë jetën dhe që shfrytëzojnë dhe i kombinojnë të gjitha format e organizimit dhe mënyrat e veprimit në funksion të lirisë së vërtetë dhe paqes së drejtë.

